

Vita zimbabwier flyttar in

Tveksamma metoder när marken fördelas

Endast staten kan äga mark i Moçambique men bönder har bruksrätt och kan enligt lag inte bli bortkörda. Ändå blir småbönder lidande när kommersiella jordbruk inträder på arenan.

Under de senaste åren har vita farmare från Zimbabwe flyttat till Manica, en av de centrala provinserna, för att dra igång stora kommersiella jordbruk när situationen i hemlandet blivit allt värre. Somliga anser att det är bra för jordbruket i Moçambique med nya friska förmågor som kommer med modern teknik. Andra menar att storfarmarna tvingar bort småbrukarna och stjälar den bördigaste jorden.

Oram är en enskild organisation som jobbar med landsbygdsutveckling i hela landet. Felix Cossa är koordinatör i Manica och han menar att det största problemet är myndigheterna som är mer intresserade av att locka hit utländska investerare än att följa landlagen.

– Lagen är bra och skyddar småbönder om den efterföljs, men regeringen vill inte

genomföra den. De vill heller inte att vi lär ut lagen till bönder. Regeringen föredrar att böndernas ögon förblir slutna, säger Felix Cossa.

Enligt Cossa hade regeringen planer på att muta in ett stort landområde till samtliga farmare från Zimbabwe, ungefär som en ekonomisk frizon mitt i landet. Men planerna övergavs då Oram och andra organisationer från civilsamhället högljutt protesterade. Ska Moçambique få fördelar av storfarmarna måste dessa inkorporeras i samhället.

– Det är de som ska anpassa sig efter oss och efter vårt samhälle. Inte tvärtom, säger Felix Cossa.

Lagen säger att berörda bönder ska konsulteras när någon vill muta in ny mark. Myndighet, markköpare samt bybor ska träffas för att diskutera och komma överens om var det finns ledig mark. I praktiken går det sällan till så, menar Felix Cossa, utan både farmare och myndigheter undviker lokalsamhället på olika sätt. Ofta anlitar en nykommen zimbabwisk farmare en konsult som "känner till" det moçambikiska samhället och vet vilka kanaler som kan smörjas.

Skampris på marken

Landkonflikter i Moçambique följer samma mönster som på andra platser. Det finns obrukad jord i landet men det är den bördiga marken alla vill åt, den som löper längs vattendrag, och den är oftast redan upptagen av inhemska bönder.

Vid ett flertal tillfällen, säger Cossa, har vita farmare "köpt ut" bönder som haft bördig mark intill en flod och tvingat dem flytta bort. Eftersom nästan alla moçambikiska småbönder ständigt är i behov av kontanter kan de lätt övertalas. Priset överensstämmer sällan med värdet ifråga om faktisk försörjning för familjen.

– Det verkliga värdet av marken förstår bönderna först när pengarna är slut och familjen inte har något att äta. De tänker ofta alltför kortsiktigt, men det är en av sakerna vi jobbar med att förändra, säger Felix Cossa från Oram.

På en gård, inte alldeles olik en vanlig svensk bondgård, drygt tio mil utanför Chimio, har Rory Grant jobbat som förman sedan han examinerades från jordbrukshögskolan i Harare. Ägaren med familj är på semester i hemlandet Zimbabwe och för tillfället driver Rory farmen med de 70 anställda på egen hand.

Ägaren har ett 50-årigt arrendavtal på de drygt 1 000 hektaren som måste förnyas vartannat år. Förutom tobaks- och sojaodling har de satsat hårt på mejeriprodukter vilket visat sig vara en vinstlott. Gården sköter hela processen själv, från maskinell mjölkning till paketering och leverans av fetaost, mjölk och yoghurt till lokala livsmedelsaffärer. Tidigare importerade affärerna mejeriprodukter i huvudsak från Sydafrika. Nu kan de till ett billigare pris sälja inhemska produkter.

Det tog ett par år att komma igång, men numera anser Rory Grant att det rullar på bra för farmen.

Huvuddelen av ägarnas kapital förlorades i Zimbabwe innan flytten. De fick inte ta med sig maskiner eller utrustning och tvingades sälja till ett rejält underpris. Väl i Moçambique var de tvungna att investera i nya maskiner till ett högre pris än i Zimbabwe. Trots de nya maskinerna tog det tid att få igång jordbruket.

– Arbetskraften i Moçambique har ingen utbildning i moderna jordbruksmaskiner. Det tog lång tid att utbilda de anställda, säger Rory Grant.

De flesta farmare från Zimbabwe ingår avtal med tobaksbolag när de kommer hit. Då får de ekonomisk hjälp med att komma igång det första året mot att de säljer tobaken till just det bolaget. Rory tror inte de hade lyckats få vinst på affärerna utan hjälpen från Diamond Tobacco. Förutom tobaksbolaget och det faktum att lokalspråket shona talas på båda sidor om gränsen, var det fördelaktigt att så pass många, nästan hundra, zimbabwiska farmare redan fanns i Manica när Rorys arbetsgivare flyttade dit. De visste rutinerna och kunde hjälpa till med krånglig byråkrati för att få markrättigheter.

– Det gick smidigt. Vi talade med några regulor, lokala ledare, och sen köpte vi vår mark. Vi fick till och med hjälp av polisen med att köra bort några människor som bodde inom vårt område, säger Rory Grant.

Någon landlag känner han inte till. Inte heller att man inte kan tvångsflytta människor från deras hem. Rory anser att har man betalt, köpt och skrivit kontrakt så är saken klar.

Lurad av tobaksbolaget

Rorys närmsta "farmargranne" bor ytterligare några mil inåt landet. Steve Alexander är i färd med att packa ihop alla tillhörigheter. En bit från husvagnen och det provisoriska

– Polisen körde bort några personer från vårt område, berättar Rory Grant.

FOTO: JOHAN SÄVSTRÖM

tältet ryker fortfarande resterna av boningshuset. Branden på det oförsäkrade huset var sista droppen för familjen. De hade redan tidigare bestämt sig för att flytta eftersom farmen inte var lönsam. Han menar att just det tobakbolag som Rory Grant ansåg hjälpa nytillkomna, istället stjalpt hela hans verksamhet.

– Jag är kontraktbunden att sälja min tobak till ett fast lågt pris som ingen kan klara sig på. I Zimbabwe kunde vi välja köpare på en öppen marknad, säger Steve Alexander.

Steve Alexander är bitter. Han anser att han blev lockad hit av tobakbolaget som lovade guld och gröna skogar. Istället har han bara haft svårigheter med att driva farmen runt. Förutom låga tobakspriser påpekar Steve att det inte finns något system med jordbrukslån i Moçambique och att arbetslönerna är alldeles för höga. Han betalar sina moçambikiska arbetare en dollar om dagen, vilket är betydligt lägre än den lagstadgade minimilönen.

– Det finns heller ingen vana vid lönearbete här. Jag vet aldrig ifall mina anställda kommer eller inte. Ibland dyker de inte upp på några dagar för att sen komma tillbaka som om ingenting hänt, säger han.

Efter tre tuffa år i Moçambique samlar Steve och hans fru ihop sitt pick och pack för flytta till ett annat land där de kan bedriva jordbruk.

Farmaren viktigare än småbrukarna

Tillbaka i Chimoio träffar jag Carlos Enoque som är chef för den geografiska registreringsenheten i provinsen. Han är enbart positiv till de vita storfarmarnas inflyttning. Enligt honom handlar det främst om tekniköverföring som Moçambique får mer eller mindre till skänks av farmarna när de anställda tar med sig kunskap till de egna jordbruken och på så sätt utvecklar produktiviteten. Dessutom, menar Carlos Enoque, vill flertalet av de moçambikiska bönderna hellre jobba för en farmare och tjäna pengar än att odla den egna åkerplätten för självhushåll.

Han betonar att all arrendering av mark sker i samförstånd mellan myndighet, lokalsamhälle och farmare. Samtidigt erkänner han motsatsen.

– Vi är också pragmatiska. En investerande farmare från Zimbabwe kan förbättra livet för 500 personer och då väger naturligtvis farmarens önskemål tyngre än småbrukarnas. Lagen är till för att följas men ibland måste vi vara flexibla för att utveckla vårt jordbruk, säger Carlos Enoque.

Diskutabelt agerande

Fyra timmars bilfärd norr om staden finns en by som nyligen förhandlat med en farmare. Byns regulo Melo Mpanze sitter i möteshyd-

Cinco Reis tvingas nu lämna sitt hem och överge sina åkrar.

FOTO: JOHAN SÄVSTRÖM

dan och är till en början svalt intresserad av att berätta hur markköpet gick till.

– Det kom en utsänd från geografiska registreringsenheten och ville bestämma ett möte med oss. Men någon dag senare kom ”vitingen” och mätte ut mark på egen hand. Han sa att köpet redan var klart med myndigheterna.

Följden blev att elva familjer måste lämna sina hem. Farmaren betalade mellan tre och fem tusen kronor beroende på hur mycket mark varje familj hade.

– Jag tror det kan vara bra för oss. Nu kan ungdomarna här få anställning istället för att bara ställa till med bekymmer, säger Melo Mpanze

Längre ut, hos en av familjerna som måste flytta från sitt hemt, står det klart hur det egentligen gick till. Tydligt hade ett möte mellan myndighet, farmare och Melo Mpanze verkligen ägt rum. Men ingen av de berörda småbrukarna var med och fick komma till tals.

– Ingen sa något till oss. Plötsligt kom de och skövlade skogen runtomkring huset. Senare kom regulon och sa till oss, han frågade inte, att vi måste flytta, säger Stamila Joaquim.

Hon och hennes make har bott där och brukat jorden i hela sitt liv. Men inte längre.

Nu vet de inte var de ska bli av. Maken Cinco Reis skyller främst på byns ledare, att det var Melo Mpanze som i praktiken sålde ut deras hem och mark. Även om farmaren ska betala dem för överlåtandet så vet Cinco Reis vad som kommer att hända.

– De pengarna måste vi säkert betala regulon för att få en ny plats att bo på.

JOHAN SÄVSTRÖM

Chimoio

Steve Alexander ger upp som storbonde.

FOTO: JOHAN SÄVSTRÖM

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-ickekommersiell-Dela Lika 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.